

РЕЦЕНЗІЇ

Олена Кульбабська
(м. Чернівці)

ОБ'ЄКТИВАЦІЯ КУЛЬТУРНО ЗАБАРВЛЕНИХ ФЕНОМЕНІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Лінгвокультурологічні засади мовознавчих досліджень : монографія / Л. М. Марчук, Т. М. Сукаленко, Н. В. Вдовиченко, А. М. Сірант. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2018. 196 с. (Серія «Студії з лінгвокультурології та когнітивістики», вип. 1).

До національно-духовних скарбів народу належить мова, у якій знаходить своє відображення його світобачення, психіка, спосіб життя, традиції, культура, обряди, вірування, усе те, що відтворює народну душу, визначає національний менталітет. У цьому аспекті колективна монографія проф. Марчук Людмили Миколаївни (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка), кандидатів філологічних наук Сукаленко Тетяни Миколаївни (Національний університет державної фіскальної служби України), Вдовиченко Наталії Володимирівни (Одеський національний університет імені І. І. Мечникова) і Сірант Алли Миколаївни (Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка) присвячена актуальній проблемі сучасної лінгвістики – семантичному і прагматичному аналізу сучасних мовознавчих досліджень у царині лінгвокультурології та когнітивістики. Коло її читачької аудиторії – наукові працівники, викладачі, учителі, аспіранти, магістранти, студенти.

Наукове видання охоплює структурні частини, чітко зумовлені окресленою метою та завданнями – експлікувати культурну значущість мовної одиниці (тобто «культурні знання») на основі зіставлення прототипної ситуації концепту, фразеологізму чи іншої мовної одиниці, їх символічного прочитання з тими «кодами» культури, які відомі чи можуть бути запропоновані носієві мови лінгвістом. Отож до структури рецензованої монографії ввійшли: «Передмова»; три основні розділи зі списками використаної літератури до кожного з них; додаток, що пропонує увазі читача коротку інформацію про мовознавців, які розпрацьовують когнітивну проблематику в сучасній світовій лінгвістиці.

У пропонованому дослідженні автори опираються на глибоку теоретичну лінгвістичну базу – від теорії тексту й дискурсу до висвітлення цієї проблеми в сучасних лінгвістичних студіях вітчизняними та зарубіжними дослідниками.

Перший розділ «Лінгвістична модель української ментальності» присвячено розв'язанню проблем мовної особистості та формуванню її свідомості (Л. М. Марчук). Теоретичні напрацювання автора монографії з лінгвоперсонології екстрапольовано на багатогранну творчість Григорія Павловича Білоуса, мовна палітра якої реалізує актуальне завдання – плекати високу мовну свідомість українців, нагадуючи нам про історично та духовно значущі постаті в історії України («...берегти клейноди од залітних вітрів історії»). Зокрема, у фокусі наукового аналізу перебувають чинники становлення мовної особистості Григорія Білоуса, лінгвокультурологічні засади його ідіолекту – художнього, власне-публіцистичного (у коментарях до поетичних, прозових творів, поетичної драматургії та літературознавчих розвідок) та епістолярного (книга листування). Різноаспектний фактичний матеріал, ґрунтовні висновки щодо об'єкта дослідження загострюють загальний інтерес до

феномена української культури й потреби подальших наукових студій з проблем мовної особистості.

Розділ **«Лінгвокультурологічні коди: діяхронічний аспект»** охоплює два підрозділи. Перший із них присвячено комплексному аналізу лінгвокультурного типу «священик» з оперттям на поняттєві, образні й ціннісні характеристики (Т. М. Сукаленко). Заслужує поцінування те, що в рецензованій монографічній праці автор апробувала алгоритм наукового опису лінгвокультурного типу в українській художній літературі XIX ст. підросійської та підавстрійської України: 1) характеристика соціально-історичних умов, у рамках яких виокремлено певний типаж; 2) перцептивно-образне уявлення про типаж, у т. ч. його зовнішність, вік, стать, соціальне походження, місце проживання, мовні особливості, манери поведінки, види діяльності та дозвілля; 3) поняттєві характеристики, побудовані на дефініціях, описах, тлумаченнях; 4) ціннісні ознаки – оцінні висловлювання, що характеризують пріоритети певного типу. Позитивно, що в цьому підрозділі застосовано теорію фреймової семантики, яку варто залучати для аналізу дискурсу, формування тезаурусу окремого письменника чи певного художнього твору (ідеться про такі основні фрейми, як «Зовнішні характеристики», «Внутрішні моральні якості», «Соціальний стан і соціальна поведінка», «Місце проживання», «Дозвілля», «Сімейний стан», «Сфери діяльності» тощо).

У другому підрозділі виявлено специфіку функціонування лінгвістичних засобів омовлення морально-етичного концепту СОРОМ в українській національно-мовній картині світу (Н. В. Вдовиченко). Визнаючи системну організацію концептів і взаємозв'язки між ними, автор звертається до моделювання СОРОМУ не як ізольованої одиниці, а як актуалізованого вузла вербально-когнітивної мережі (ВКМ). Перспективною вважаємо розпрацьовану методику виявлення міжконцептуальних зв'язків, у системі яких функціює слово-концепт *сором*, що об'єктивує «вузол», і унаочнення їх за допомогою інших номінативних одиниць цієї системи через інтроспективно-лексикографічний аналіз. До того ж Наталія Вдовиченко проаналізувала специфіку пропозиційного й асоціативно-термінального наповнення концепту СОРОМ у фразеологізмах, пареміях і текстах сучасної прози; здійснила психолінгвістичне дослідження поняття «сором». Емпіричний матеріал уможливив ґрунтовні висновки: «У свідомості соціуму сором представлено позитивною модусною категорією, оскільки він є формою внутрішнього автоматичного контролю за поведінкою індивідуума. З позицій самого індивідуума, який оцінює свої дії, будучи суб'єктом і об'єктом водночас, сором завжди маркується негативно. Формування негативної оцінності зумовлено внутрішнім станом, пов'язаний із негативними почуттями та емоціями (болем, страхом, незадоволенням, гнівом тощо)» (с. 159).

У третьому розділі монографії **«Векторні когнітивні дослідження»** (А. М. Сірант) здійснено порівняльний аналіз лінгвокогнітивних теорій у сучасному зарубіжному мовознавстві. Спираючись на теоретичні положення, висловлені в уже класичних працях дослідників когнітивної лінгвістики, автор обґрунтовує доцільність використання тих чи тих термінів, наприклад, *картина світу*, *мовна картина світу*, *концептуальна картина світу*, *концепт*, *лінгвокультурний концепт*, *художній концепт* тощо. Не викликають заперечень висновкові констатації: «Спроби мовознавців пояснити взаємодії мисленнєвих та мовних процесів, механізми взаємодії мови та мислення, виявилися у випрацьовані лінгвокогнітивних теорій, що репрезентують принципи та методологічні підходи двох

глобальних підрозділів когнітивної лінгвістики: когнітивної семантики й когнітивної граматики» (с. 186).

Переконані, що теоретично-прикладна цінність одержаних результатів визначає перспективу їхнього використання в лекційних та практичних курсах із сучасної української мови, когнітивної лінгвістики, лінгвокультурології, лінгвоконцептології, психолінгвістики, семантики, у процесі укладання словників констант культури народу України. На часі – вивчення принципів вербалізації ментальних одиниць – концептів та їхнього функціонування в мегатексті методом зіставлення з аналогічними одиницями інших мов з метою виявлення культурно значущої інформації і культурно значущих концептів української мови, що вможливить вичерпний опис мовної картини світу та її специфіки.

Стаття надійшла: 12.10.2018

Статтю прийнято до друку: 15.10.2018